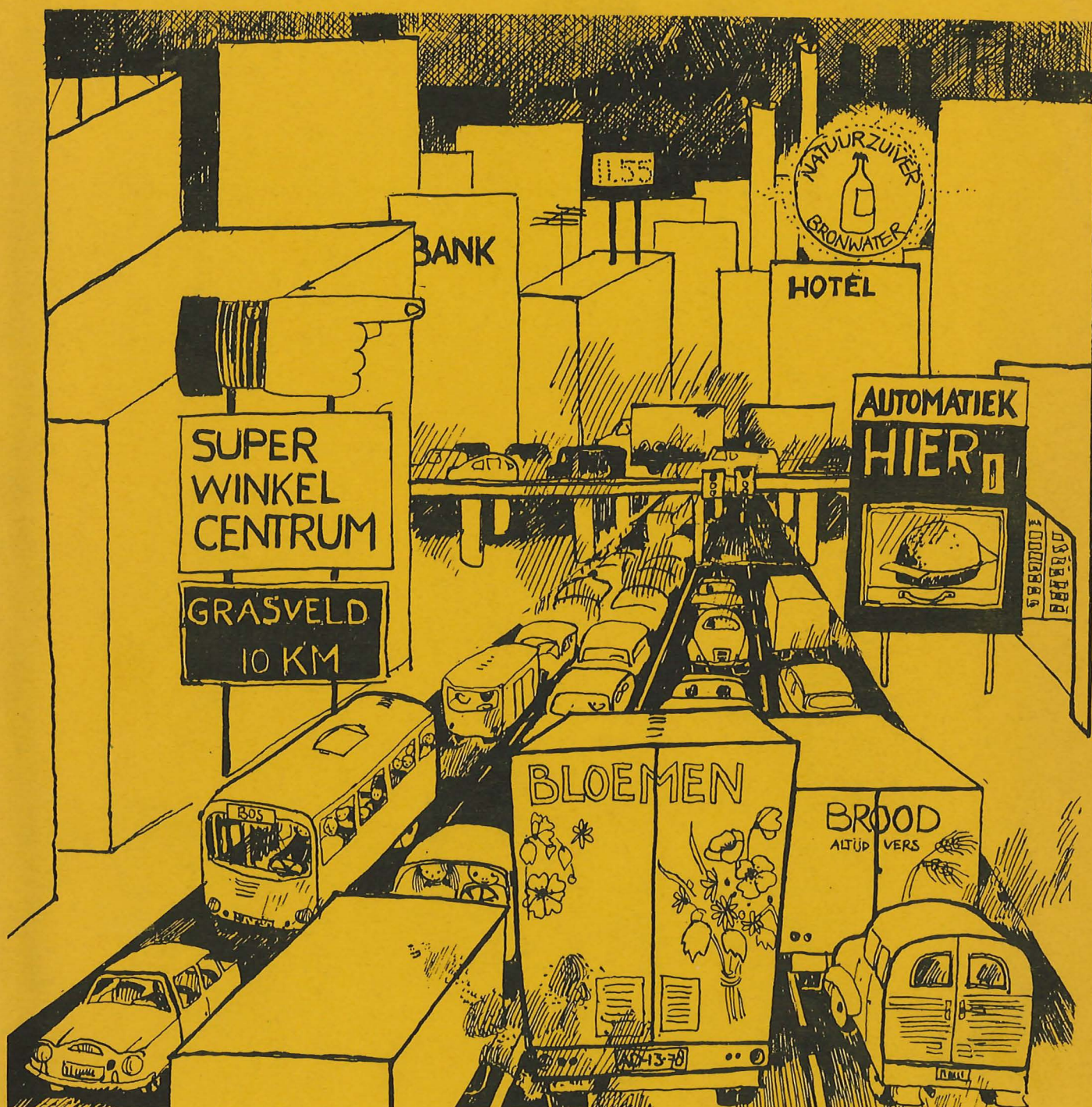
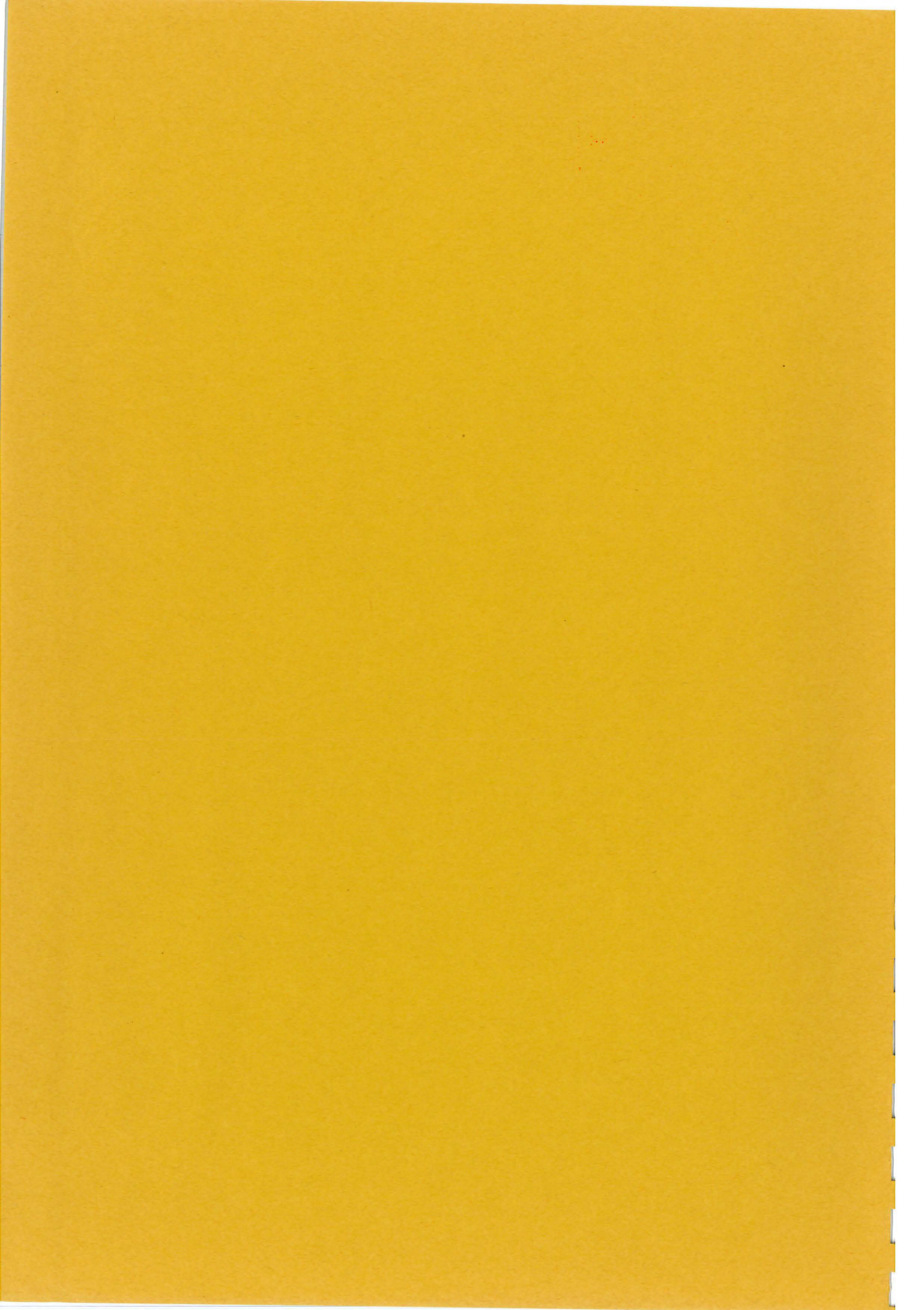

Verslag van een Conferentie gehouden in Bristol 1977 onder auspiciën van de Raad van Europa.

Samensteller: Harry Wals
met medewerking van: Winnie Meyer Ricard
Joke Wals-van der Maarel
Henk Hovius
Cis van der Vleuten
Hans Haven
Chris Maas Geesteranus
Ernest Mols

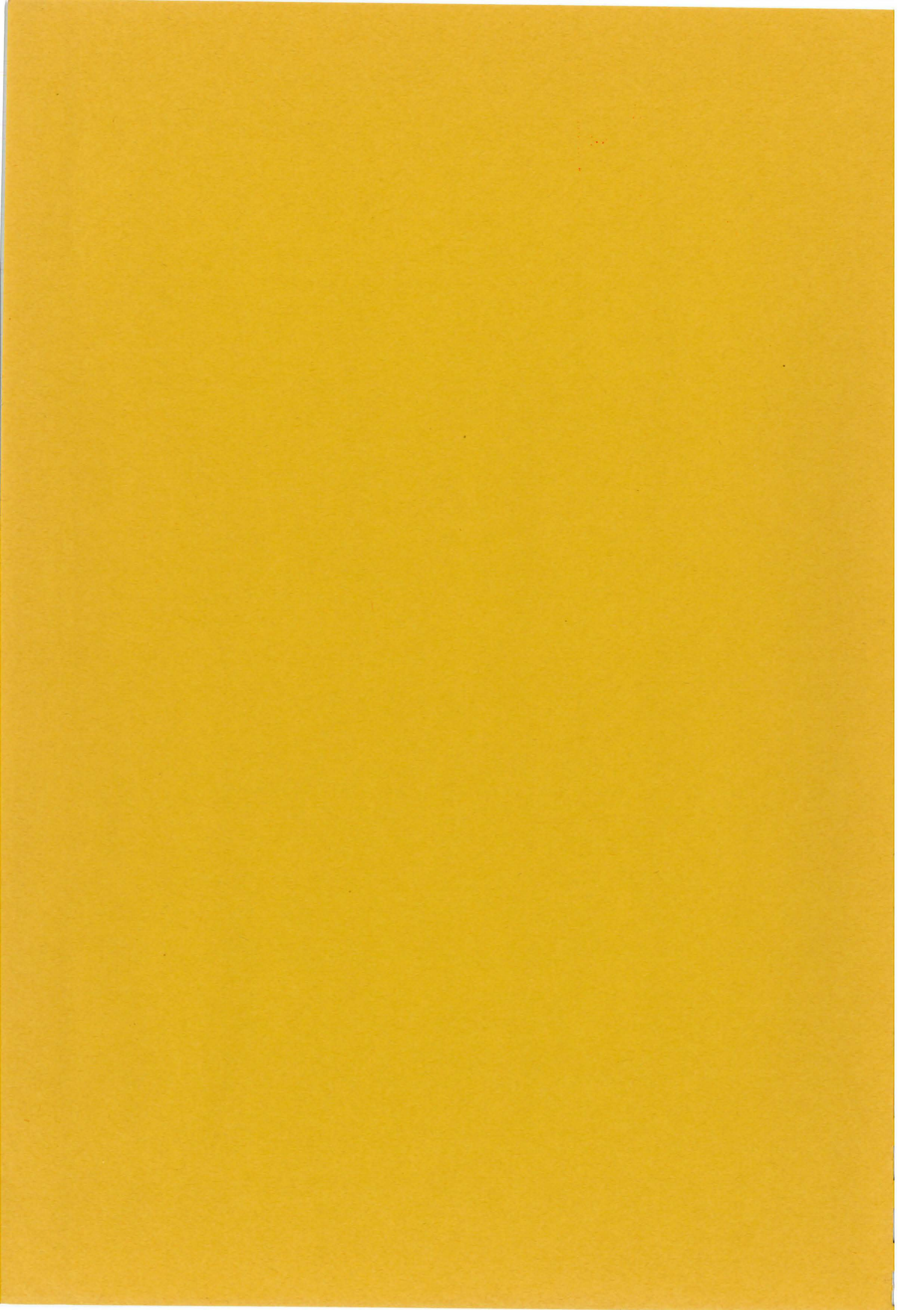
MILIEU-EDUCATIE IN EEN BEBOUWDE OMGEVING

Verslag van een Conferentie gehouden in Bristol 1977 onder auspiciën van de Raad van Europa.

Samensteller: Harry Wals

met medewerking van: Winnie Meyer Ricard
Joke Wals-van der Maarel
Henk Hovius
Cis van der Vleuten
Hans Haven
Chris Maas Geesteranus
Ernest Mols

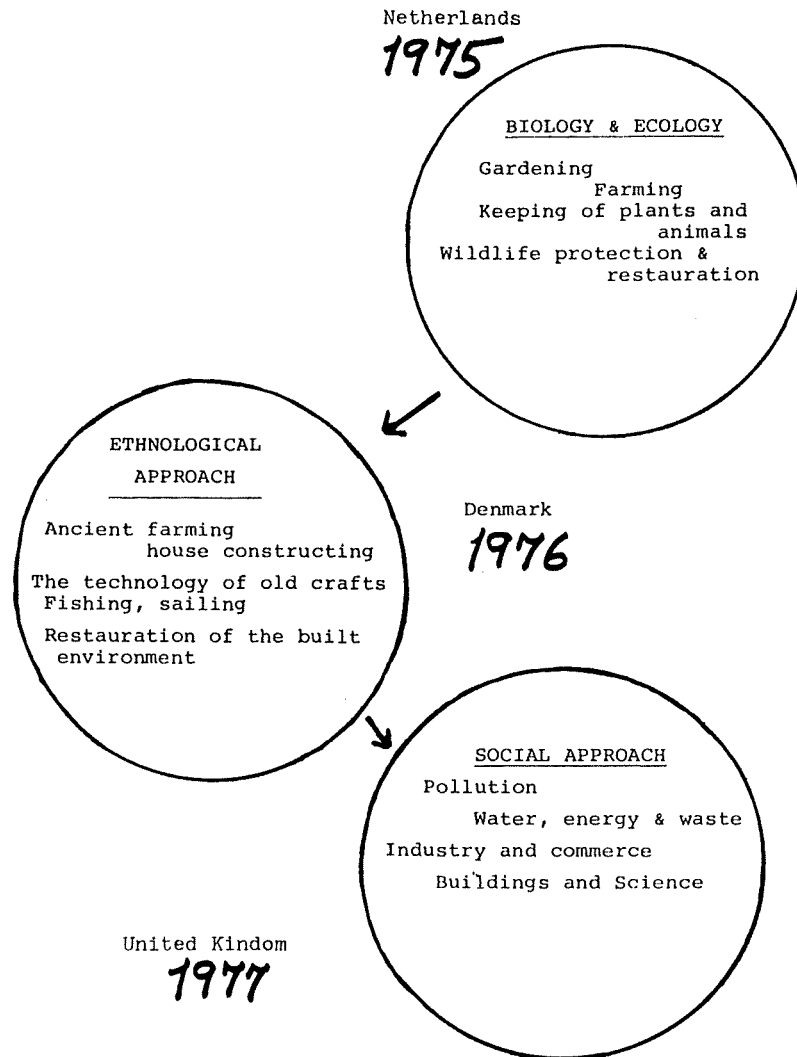
Inhoud

	pag.
Voorwoord	1
1. Doel van de conferentie	3
2. Het programma	6
3. Beschouwingen naar aanleiding van de conferentie	6
3.1. Het begrip "milieu"	6
3.2. Mens - omgeving	8
3.3. Doel natuur- en milieueducatie	8
3.4. Permanente educatie	9
3.5. Relatie stad en land	10
3.6. Maatschappelijke interpretaties	10
4. Beschrijving van een aantal voorzieningen in het kader van milieueducatie in stedelijke gebieden.	12
4.1. Stadspaden	12
4.2. Doelgroepen	13
4.3. Mogelijkheden voor stadspaden	15
4.4. Buurt en opbouwwerk	15
4.5. Algemene stadswandelingen	15
5. Centra gericht op stedelijke milieueducatie (Urban Study Centres).	16
6. Leerplanontwikkeling in stedelijke milieueducatie.	20
7. Conclusies	22
8. Slotwoord	23
Literatuur	24

Voorwoord

Sinds 1975 tracht de Raad van Europa o.a. door het organiseren van internationale studieconferenties de ervaringen op het gebied van de natuur- en milieueducatie te bundelen. Daarnaast wordt d.m.v. publicaties aan nieuwe ontwikkelingen meer bekendheid gegeven en probeert de Raad d.m.v. discussies de begrippen natuur- en milieueducatie nader te definiëren.

Eén van de motieven van de Raad om op internationaal niveau een betere coördinatie te stimuleren is gelegen in het feit dat, hoewel in veel landen educatieve programma's ontwikkeld zijn, de landen onderling vaak naast elkaar werken. Veel ideeën die vaak na veel moeite en experimenteren zijn uitgewerkt, kunnen naar de mening van de Raad ook door andere landen worden opgepakt. Door de ervaringen te bundelen, beschikbaar te stellen, of met inschakeling van deskundigen, verder uit te werken, wil de Raad via de Commissie Opvoeding en Vorming als het ware een broedplaatsfunctie vervullen. Naar de opvattingen van de Raad zullen theorie en praktijk hand in hand moeten gaan. Om die redenen heeft men gekozen voor studieconferenties die rondom een duidelijk thema worden georganiseerd. Zo vond in 1975 in Den Haag een studieconferentie plaats rondom het thema 'Natuur- en milieueducatie' met als invalshoek de oecologie. In 1976 was Lejre in Denemarken de plaats waar de etnologie, als invalshoek voor de natuur- en milieueducatie, de nadruk kreeg en in 1977 vond in Bristol (Engeland) een conferentie plaats over het onderwerp natuur- en milieueducatie in een stedelijk gebied.

Dit verslag is vooral gewijd aan de laatste conferentie. Een conferentie die als titel kreeg 'International Studie Conference on Environmental Education in a strictly urban setting' en die van 21 - 27 augustus 1977 in Engeland plaats vond.

Vanuit Nederland namen aan deze conferentie deel: Winne Meijer Ricard (Instituut voor Natuurbeschermings-educatie), Joke Wals-van der Maarel (betrokken bij het EEG-Network project on Environmental Education), Henk Hovius (lid Commissie Natuurbeschermingseducatie) Cis van der Vleuten (Werkgroep voor Kampstafleden IVN), Ernest Mols (Gem. dienst School- en Kindertuinen, 's-Gravenhage), Chris Maas Geesteranus (Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk), Hans Haven (hoofd Bureau Natuurrecreatie en -educatie, Rotterdam) en Harry Wals (directeur Gem. Dienst School- en Kindertuinen, 's-Gravenhage).

Gezamenlijk besloten zij een verslag van de conferentie te maken. Gekozen werd voor een verslag, waarin slechts die aspecten van de conferentie aan de orde komen, die naar de mening van de Nederlandse deelnemers van belang kunnen zijn voor ontwikkelingen op het gebied van de natuur- en milieueducatie in ons land. Door dit verslag beschikbaar te stellen aan o.a. het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, particuliere organisaties werkzaam op het gebied van de natuur- en milieueducatie, schoolbiologen en andere belangstellenden, hopen de deelnemers ook anderen deelgenoot te kunnen maken van de ervaringen die zij in Bristol hebben opgedaan. Daarnaast menen zij dat het verslag een basis kan vormen voor een gedachtenwisseling in Nederland.

1. Doel van de conferentie

- De verschillende organisaties, die in Engeland actief zijn op het gebied van de milieueducatie wilden o.l.v. Graham Carter*, directeur van de Countryside Education Trust aan de deelnemers laten zien welke mogelijkheden er voor milieueducatie in stedelijke gebieden aanwezig zijn.

Hierbij werd aan voorbeelden gedacht als:

- a. stadspaden, "streetwork", veldwerk in deze kunstmatige, d.i. door de mens gemaakte omgeving.
- b. het gebruik van de directe schoolomgeving.
- c. nabootsen van het niet stedelijke milieu (om vergelijkingen te kunnen maken) met gebruik van audio-visuele technieken.
- d. simulatiespel.

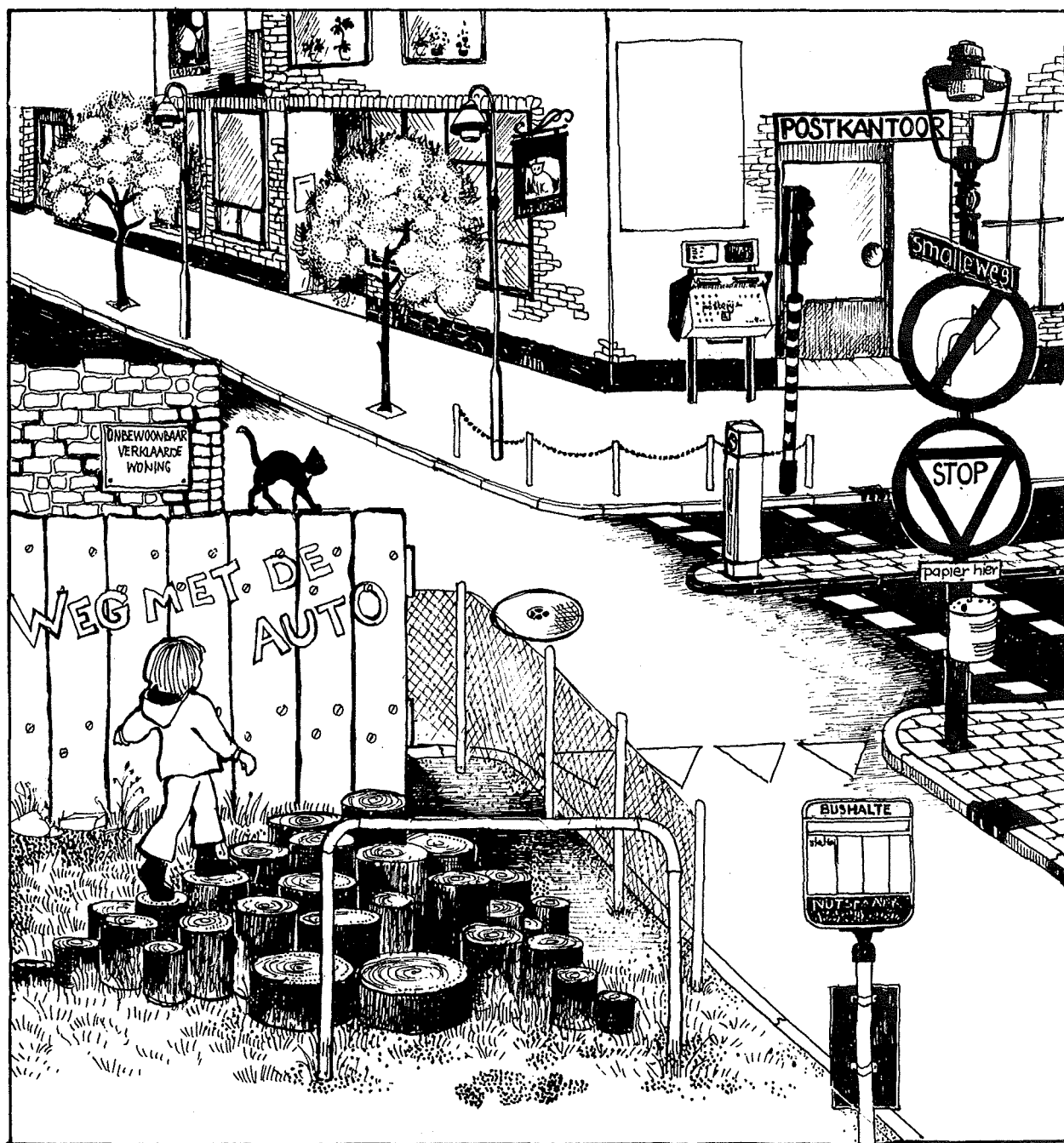
* zie literatuur

- In de tweede plaats wilde men van de gelegenheid gebruik maken om met de deelnemers het gebruik van voorzieningen, welke speciaal voor milieueducatieve doeleinden in het kader van schoolwerkplannen zijn ontwikkeld, te bestuderen, w.o. musea, bibliotheek-diensten, dieren- en botanische tuinen, kunstgalerieën en informatiecentra.
- Tenslotte werd in het programma aandacht gevraagd voor de rol die inspraakprocedures kunnen spelen bij de planning van het stedelijk milieu. In het bijzonder werd daarbij nagegaan welke consequenties aan participatie verbonden moeten worden met betrekking tot onderwijs en vorming.

Om het doel te bereiken werd de Conferentie in Bristol gehouden. Bristol is van oudsher een haven/industriestad. Ten tijde van de industriële revolutie maakte de stad op een beperkt grondgebied, veroorzaakt door o.a. de ligging aan de rivier en de heuvels in de directe omgeving, een explosieve groei door. Er ontstonden wijken voor arbeiders die in het algemeen tegen lage salarissen in de havens en de dokken in hun bestaan moesten voorzien. De welgestelden woonden in riante huizen aan de buitenkant van Bristol. De straten in de arbeiderswijken waren nauw, ruimte voor groen en recreatiedoeleinden werd niet vrijgehouden. De fabrieken werden dicht bij elkaar gebouwd. Het gebruik van steenkool bepaalde de grauwe kleur van de huizen. Kerken, winkels, musea, pubs, pakhuizen etc. vertellen van de ontwikkeling van Bristol. Het verleden is ook vandaag nog rijk aanwezig. In deze omgeving - arm aan groen - weinig extra's in de school-, woon- en werkomgeving, werden de deelnemers geconfronteerd met het gegeven

dat voor natuur- en milieueducatie ook hier een belangrijke mogelijkheden aanwezig zijn.

De middelen die daarbij gebruikt kunnen worden, dienen echter anders te zijn dan in een aan natuurlijke elementen rijke omgeving.

2. Het programma

Om de doelstelling van de conferentie te kunnen realiseren werd een programma georganiseerd dat de volgende elementen omvatte:

- . Een algemene verkenningsexcursie door Bristol en omgeving. De aandacht werd gevestigd op de geografische ligging van Bristol, de aanwezigheid van een open verbinding met de zee, de heuvels, de architectuur, de soorten industrieën, transportmogelijkheden van goederen, verkeer, cultuuraspecten, bevolkingssamenstelling, etc.
- . Gedurende de conferentie werden de volgende thema's in de vorm van lezingen aan de orde gesteld:
 1. Het stedelijk milieu en de opvoeding (vorming).
 2. Nieuwe schoolwerkplannen voor milieuopvoeding.
 3. Particuliere organisaties (waaronder actiegroepen) en milieuopvoeding.
 4. Nieuwe educatieve ervaringen op het gebied van ethnologie, in relatie tot het stedelijk milieu.
 5. Het stadspad als middel tot milieuopvoeding.
- . De deelnemers werden daarnaast via excursies in de gelegenheid gesteld om onderwijsvoorzieningen, informatiecentra, musea, stadspaden, etc. te bezoeken, of kregen de opdracht zelf een aanzet te geven voor het ontwikkelen van educatieve programma's

3. Beschouwingen naar aanleiding van de conferentie

3.1. Het begrip "milieu"

Aan de deelnemers is duidelijk gemaakt dat het begrip "milieu" gehanteerd bij woorden als "milieubesef" en "natuur- en milieueducatie" ruimer moet worden geïnterpreteerd dan gangbaar is. In concreto: Het milieu bevat niet alleen "natuurlijke", maar evenzeer door de mens gebouwde componenten.

Uitgaande van de stelling, dat kinderen en volwassenen hun omgeving als een totaliteit ervaren, is het voorgaande van groot belang. Het komt tevens tegemoet aan de omstandigheden, dat een aanzienlijk deel van Europeanen (in toenemende mate) in een sterk bebouwde omgeving leeft. Aangezien "natuur en milieu" veelal in verband worden gebracht met ecologie en de "bebouwde omgeving" met aardrijkskunde, geschiedenis en architectuur, is het niet wonderlijk, dat de laatstgenoemde vakken in de belangstelling van deze conferentie stonden.

Voor de deelnemers uit Nederland werd nog eens onderstreept dat het in Nederland (in het algemeen) gebruikte begrip "milieu" en "omgeving" een bredere definiëring verdient. Alhoewel in ons groenarme land volstrekt begrijpelijk, moeten wij leren het stedelijk landschap te zien als een combinatie van groen en bouwsels.

De omgeving (environment) is de voor de mens/door de mens bewoonbaar gemaakte natuur. Historisch gezien ging de mens uit van de natuurlijke omstandigheden, die hij evt. verbeterde, aanpaste, bestreed enz.. Tegenwoordig is de mens in staat de omgeving precies aan te passen aan zijn behoeften.

Steden zijn in het algemeen een combinatie van historische en hedendaagse elementen (vervreemding treedt b.v. op daar waar een landschap ontstaan is door opspuiting en/of egalisering met daarop nieuwbouw). In de historische elementen is het oorspronkelijke landschap nog te herkennen, in de moderne waarschijnlijk niet. Maar een stad is meer dan alleen "een combinatie van groen en bouwsels": er zijn historische en moderne gebouwen, historische en moderne verkeersaders, historische en moderne onbebouwde (= vaak groene) plekken en verder zijn er de menselijke en dierlijke bewoners.

(Ook de laatste zijn voor de milieueducatie in de stad bijzonder interessant. Zie b.v. "Samen Buiten").

Het stedelijk landschap is dus veel meer integratie (i.p.v. combinatie) van allerlei verschillende landschappen: rotslandschappen, bos en weide (parken e.d.), sterk verstedelijkte, vervuilde gebieden (verkeer, industrie), stedelijke gebieden geïntegreerd met groen (oudere stadsgedeelte's met bomen, plantsoenen e.d.) enz.

3.2. Mens - omgeving

Er bestaat een duidelijke link naar de mens. Werken van de mens naar de omgeving lijkt daarbij aanvankelijk veel te abstract, omdat het kind niet de mensen waarneemt, die de omgeving hebben gebouwd, maar de omgeving zelf. De vraag, die zich daarbij voordoet is, hoe je

de omgeving moet bekijken: vanuit de dingen die ermee te maken hebben, (Bouwstenen voor een schoolwerkplan, Project Landschappenkaart) vanuit het object zelf (Het gebruik van de schoolomgeving, C.A. Bleyerveld, C. Both & drs. P.J. Teernstra) of van een vak (sociologie, architectuur, planologie, ecologie, geschiedenis, aardrijkskunde), of is een integratie van deze aspecten mogelijk? Moet dit niet ook in relatie staan tot de wijze, waarop het kind/de volwassene tegen de omgeving aankijkt?

3.3. Doel natuur- en milieueducatie

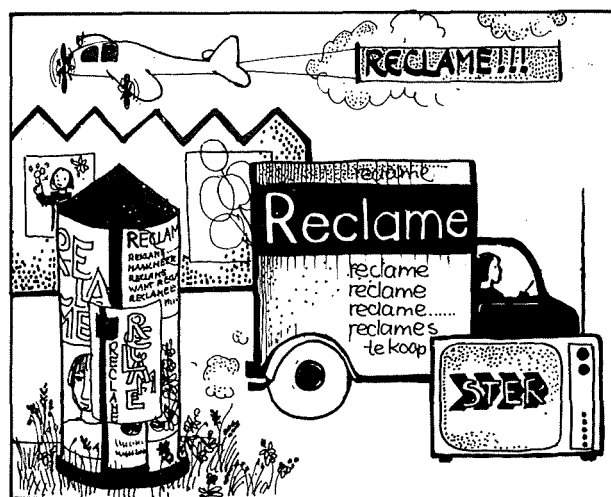
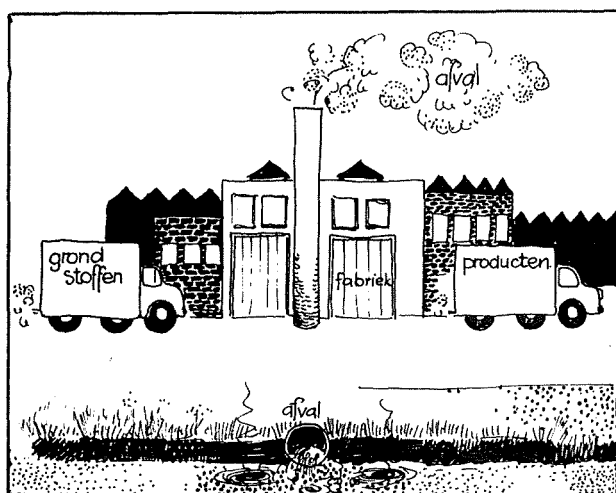
Een ander punt is: waarop dient de natuur- en milieueducatie gericht te worden. Er is misschien wat voor te zeggen, om dat meer te concretiseren in de trant van: wat moet de doelgroep ervaren, hebben, kennen, welke vaardigheden

moet betrokkene hebben om gemotiveerd te **zijn** en een bijdrage te kunnen leveren aan het planningsproces van een nieuwe wijk, aan de renovatie van een 19e eeuwse buurt, aan een herbezinning over een nieuw beheersplan, aan plannen om voorzieningen t.b.v. de bevolking te bouwen of bomen te planten?

In feite komt dit neer op een sterkere probleemgerichtheid. Aan de andere kant moet zo'n benadering in evenwicht zijn met de 'cliëntgerichte benadering', om de doelgroep de gelegenheid te geven de eigen interesse kenbaar te maken.

3.4. Permanente educatie

Een vierde punt is de permanente educatie. Juist in de stedelijke context kan die t.a.v. milieuzaken goed vorm krijgen. We komen dan in de richting van de 'Community development'. Gezien de verwantschap met de problematiek van onder meer de samenlevingsopbouw, is het niet onlogisch dwarsverbanden te gaan leggen.

3.5. Relatie stad en land

In de toekomst zullen we meer nadruk moeten leggen op de relaties tussen stad en land. Ze dienen als in elkaar overgaande componenten te worden gezien en niet als in elkaars concurrenten (denk b.v. aan de vooroordelen van de verschillende groepen, zoals ('plattelandbewoner'/'stedeling en 'villa-bewoner'/flat-bewoner')). Op deze wijze krijgt het ons bekende begrip van de 'steeds groter wordende concentrische cirkels' meer inhoud (zie Environmental Awareness, Don Aldridge, uitgave van de Raad van Europa).

Een herwaardering van deze relatie is op zijn plaats.

De samenhangende en als totaalconcept gebrachte wijze van benadering van het stadsmilieu bleek een duidelijke stimulans om er veel bewuster over te gaan nadenken en aan concrete plannen te gaan werken.

3.6. Maatschappelijke interpretaties

Ook de discussie over het stedelijk milieu en de maatschappelijke consequenties droegen veel bij tot verdere gedachtenontwikkeling in deze.

Milieueducatie heeft alles te maken met het milieu waar de mens in leeft, waar hij van leeft, en waar hij de zorg en de verantwoording voor heeft.

Het is de door de mens bewoonde en bewoonbaar gemaakte natuur. Bij de milieueducatie dient daarom uitgegaan te worden van de verschillende relaties die er in het milieu bestaan.

Het gaat daarbij om

- relatie mens/mens
- de relaties mens/natuur
- de relaties in de natuur
- de relatie mens/cultuur

Daarenboven kan gesteld worden dat milieueducatie o.a. ook een element van maatschappelijke vorming dient te zijn. Immers met de invloed en verantwoording van de mens komen we op de politieke en maatschappelijke context waarin men de natuur- en milieueducatie moet plaatsen. Het huidige streven naar een voortdurende vorming (permanente educatie) is een politiek-maatschappelijke keuze, waarvan milieueducatie deel dient uit te maken.

Environmental Awareness (=milieu/omgeving/buurtbesef) leidt onvermijdelijk tot consequenties op politiek en maatschappelijk terrein. Samenwerking met degenen die zich bezighouden met het begeleiden van veranderings- en vormingsprocessen in de samenleving is mede daarom voor de milieueducatie onontbeerlijk.

Zich bewust worden van het belang van behoud en beheer van natuur en milieu heeft te maken met het leefmilieu, met de omgeving waarin mensen wonen, leven en werken. Beïnvloeding van die omgeving hangt samen met het ontdekken van de mogelijkheden, van de historie en de toekomst, van de beperkingen en de tekortkomingen. Men leert keuzen te maken, te participeren, verantwoording te vragen en te dragen. Met het ontdekken van de woonomgeving, met het pogen een leefbare stad/dorp te verkrijgen voor nu en toekomst kunnen zich allerlei groepen en instanties bezighouden vanuit verschillende invalshoeken.

De ecologische invalshoek kan leiden tot gevoel, begrip en liefde voor de natuur, tot kennis van de samenhang erin en de consequenties van handelen, tot milieubesef en verantwoordelijkheidsgevoel.

Er bestaat hierin een niet los te maken samenhang, waarbij de ene invalshoek niet zonder de andere kan. Evenzeer geldt die samenhang bij planning, stadsontwikkeling en ruimtelijke ordening.

4. Beschrijving van een aantal voorzieningen in het kader van milieueducatie in stedelijke gebieden.

4.1. Stadspaden

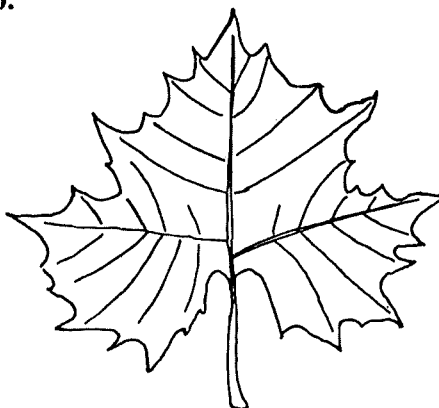
Het stadspad, ook wel "milieupad" genoemd, is een middel tot verkenning van het milieu in ruimte en tijd.

Een stadspad is een uitgezette route door een gedeelte van de stad die aan de hand van een beschrijving door groepen of individuen gelopen wordt. De route gaat langs cultuurhistorische, biologische en in andere opzichten markante punten, in het stadsgebeuren.

Het milieupad kan één of meer thema's als onderwerp hebben. Bijv. de stad in vroeger tijd, handel en vervoer, markten, het verkeer, bouwstijlen, woningverfraaiing, de natuur, de vervuiling, woonklimaat e.d.

voorbeeld van
een gedeelte van
een pagina uit
een stadspadboekje.

10.

Info

De bomen op het Hobbemaplein zijn platanen.

Een plataan is een echte stadsboom, hij kan tegen 'vuile' lucht en groeit snel. De plataan komt niet uit Nederland, maar uit Amerika.

Heel lang blijven de vruchten, die op een egeltje aan een touwtje lijken, aan de boom hangen.

11.

Loop de Ruysdaelstraat in. Zoek de dichtgemetselde ramen op.

Info

Aan het eind van de 19e eeuw moest men belasting betalen voor het aantal ramen (en de grootte ervan) dat men in zijn huis had. Hoe meer en hoe groter de ramen, des te meer belasting men moest betalen.

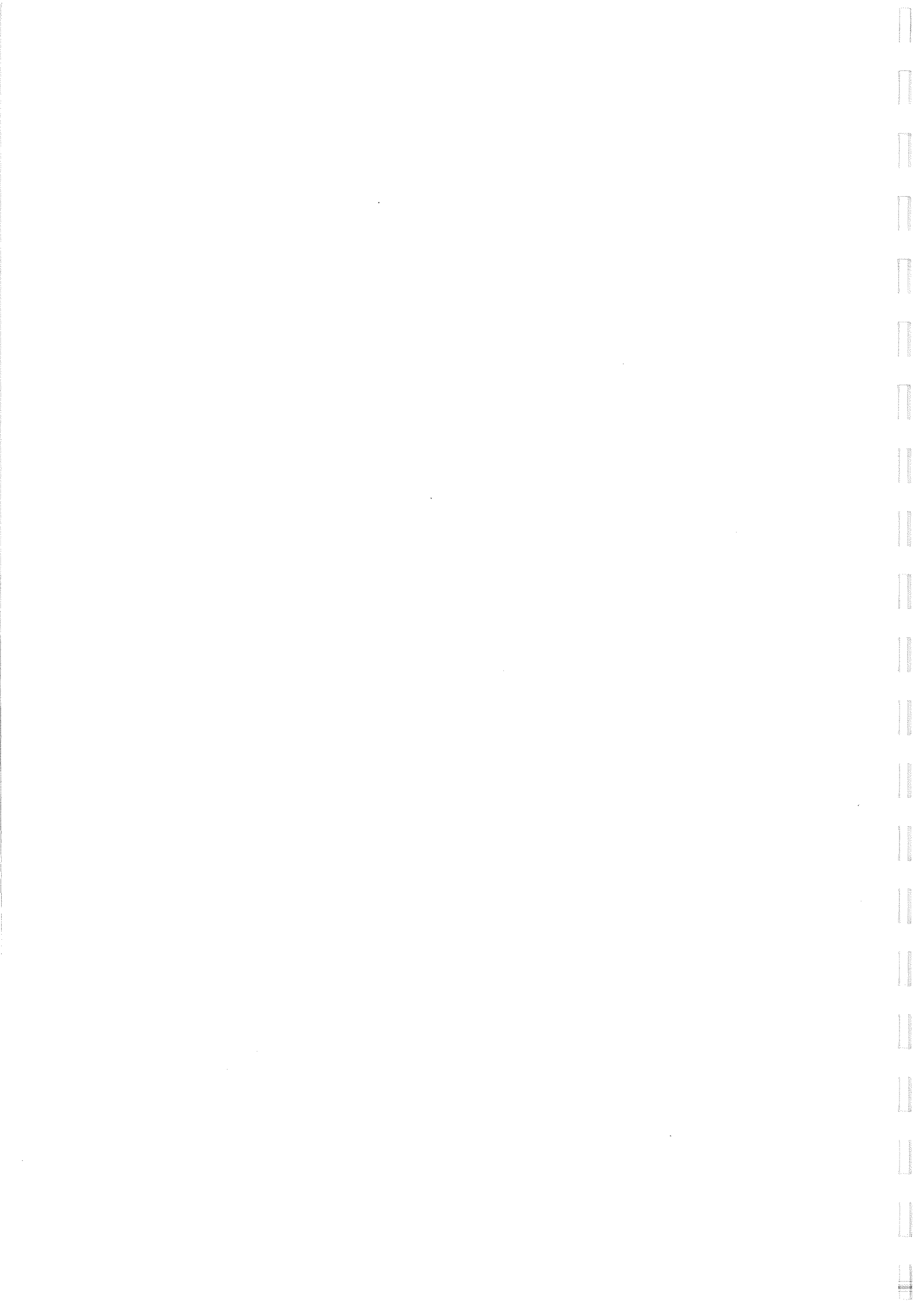
Begrijp je nu waarom de hoekhuizen dichtgemetselde ramen hebben?

Antwoord:

12.

Je ziet nu geen bomen, maar hoe zou deze straat eruit zien met bomen. Probeer dat eens te tekenen in de afbeelding hiernaast.

Stadspaden hebben tot doel mensen besef bij te brengen van hun stedelijke omgeving; ze dienen om de stad beter te leren kennen. Door inschakeling van zoveel mogelijk zintuigen wordt het waarnemingsvermogen gescherpt, wordt de waarnemer zich ook meer bewust van de verscheidenheid en de veranderingen die in zijn omgeving hebben plaatsgevonden. Concrete confrontatie is van belang voor optimale waarneming en een onbevooroordeelde meningsvorming (ervaringen uit de eerste hand). Het op deze manier veelvuldig vergelijken werkt een juiste waardering in de hand.

4.2 Doelgroepen

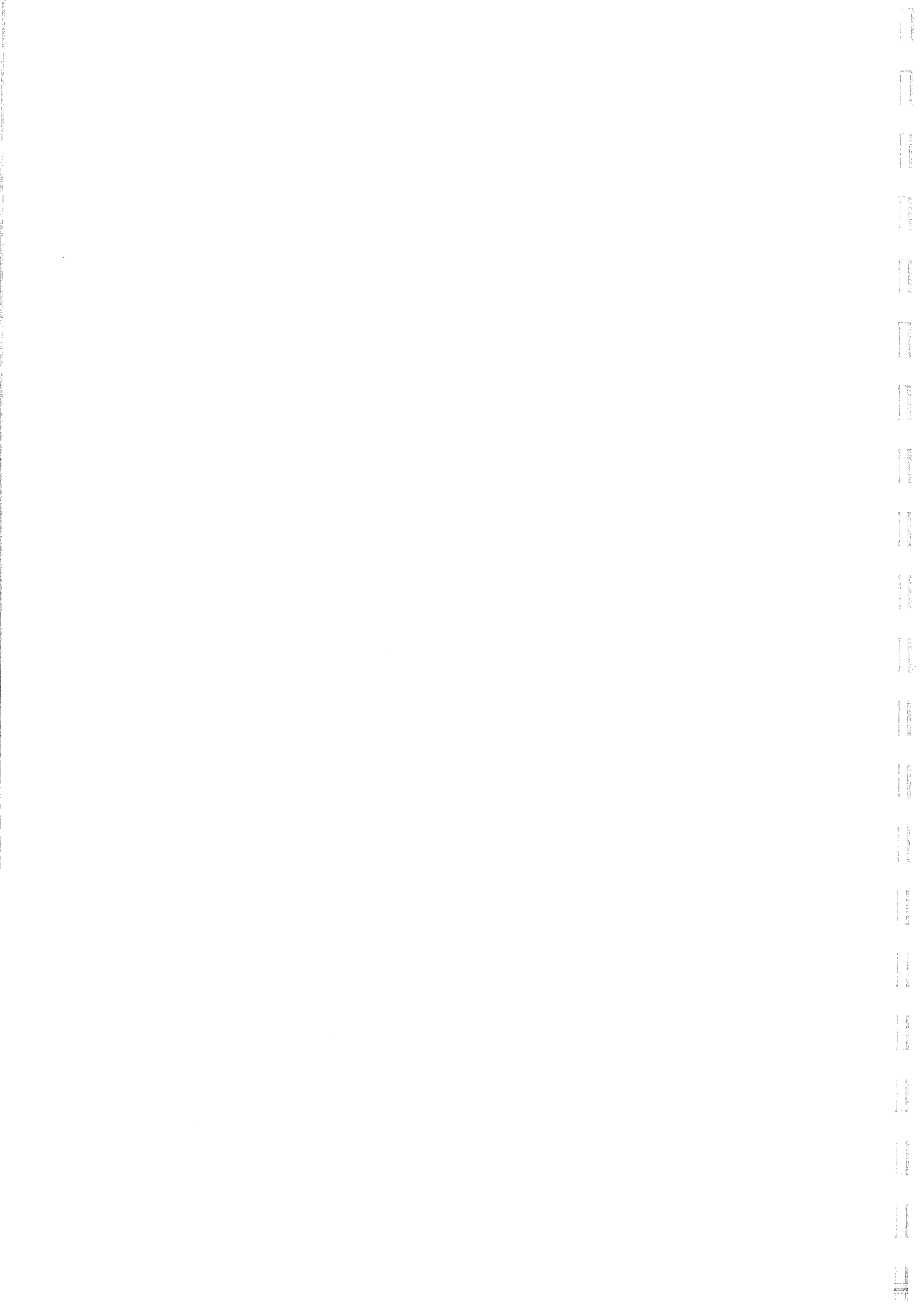
Naast groepen van de lagere school, belangstellenden uit:

- voortgezet onderwijs
- club- en buurthuiswerk
- vormingswerk
- enz.

Voor elke groep kan het stadspad aangepast worden aan ontwikkelingsniveau, leesvaardigheid, lichamelijke gesteldheid en concentratievermogen (tijdsduur van de wandeling). Bij het ontwikkelen van stadspaden kunnen heel goed de kinderen in actieve zin betrokken worden!

Hoewel de getoonde voorbeelden o.a. als bezwaren hadden, dat te veel de nadruk op kennisaspecten werd gelegd, en de objecten, die deel uitmaken van de towntrails, teveel als losse eenheden werden gebracht, maakten de towntrails duidelijk dat:

- ook andere dan natuurlijke elementen gebruikt kunnen worden.
- towntrails een goede mogelijkheid zijn voor de noodzakelijk geachte multi-disciplinaire benadering van de milieuproblematiek.
- losse kenniselementen alleen zin hebben, wanneer zij uiteindelijk structuur krijgen in het geheel (causaliteit).

- mensen zich via towntrails bewust kunnen worden van de invloeden, die het karakter van hun omgeving hebben bepaald.
- via de kennis die hiermee wordt opgedaan, tevens inzicht kan ontstaan omtrent veranderingen in tijd en ruimte.
- belangstelling kan worden gewekt voor processen als stadsvernieuwing; verbetering van het woon- en leefmilieu.
- hiermee een basis kan worden gelegd voor participatieprocessen.
- aangezien het merendeel van de mensen in stedelijke gebieden woont en werkt, natuur- en milieueducatie zich meer dan voorheen het geval was moet richten op stedelijke gebieden. Vanuit die stedelijke gebieden zal de brug naar de wijdere wereld via het concentrische cirkelsysteem (zie Aldridge, Environmental Awareness) moeten worden geslagen.

Door middel van de stadswandeling kan men oog krijgen voor de verschillende relaties die de stad - de omgeving - gemaakt hebben tot wat hij is. Men ontdekt de verschillende beïnvloedingen en processen, de waardevolle elementen en de mogelijkheden, maar ook de tekorten en noodzaken tot verandering.

Van hieruit kan begrip en aanvaarding van bepaalde processen ontstaan, maar ook de wens tot betrokkenheid, tot medeverantwoording, medebeheer.

Een stadswandeling kan alleen dergelijke effecten hebben, als hij

- a. in zijn opzet afgestemd is op de doelgroep;
- b. aandacht vraagt voor onderdelen, met het doel het geheel, de samenhang zichtbaar te maken;
- c. prikkelt en inspireert tot zelf verder speuren en denken;
- d. de deelnemer, wiens belangstelling gewekt is niet in de kou laat staan. Zo kunnen er diverse projecten of activiteiten op volgen, er kan naar instanties, groeperingen of aktiemogelijkheden worden verwezen.

4.3. Mogelijkheden voor stadspaden

Voor de diverse vormen van onderwijs is het stadspad met zijn integratie van elementen (vakken) een ideaal (milieu-)educatiemiddel. De school kan er zelf een maken of er zelf bijv. met ouders en kinderen samen een ontwikkelen.

4.4. Het buurt- en opbouwwerk en het plaatselijk jeugdwerk zullen bij de opzet van hun stadstocht starheid moeten vermijden. Speurtocht- en spelvormen zijn als didactische methode hierbij goed bruikbaar.

Volwassenen hebben vaak veel belangstelling voor een boeiende door een gids begeleide wandeling. De kunde van de gids is hierbij erg belangrijk!

4.5. Algemene stadswandelingen

Overheid, maar ook allerlei particuliere groepen en instanties zouden (met soms tegengesteld doel) voor algemeen beschikbare wandelingen kunnen zorgen, door het uitgeven van schriftelijk materiaal. De begeleiding en "nazorg" zal hierbij dus uitsluitend via de gidsjes plaats kunnen vinden, wat het tot een vrij moeilijke opdracht maakt. Natuurlijk kunnen er ook, net als bij de vorige groep, begeleide wandelingen worden georganiseerd.

Stadswandelingen kunnen verder:

- gelardeerd worden met praktische opdrachten op het gebied van bijv. beheer of creativiteit;
- passen in een project of themaweek;
- in vervolgen zijn opgebouwd, bijv. door middel van herhalingen.

5. Centra gericht op stedelijke milieueducatie (Urban Study Centres)

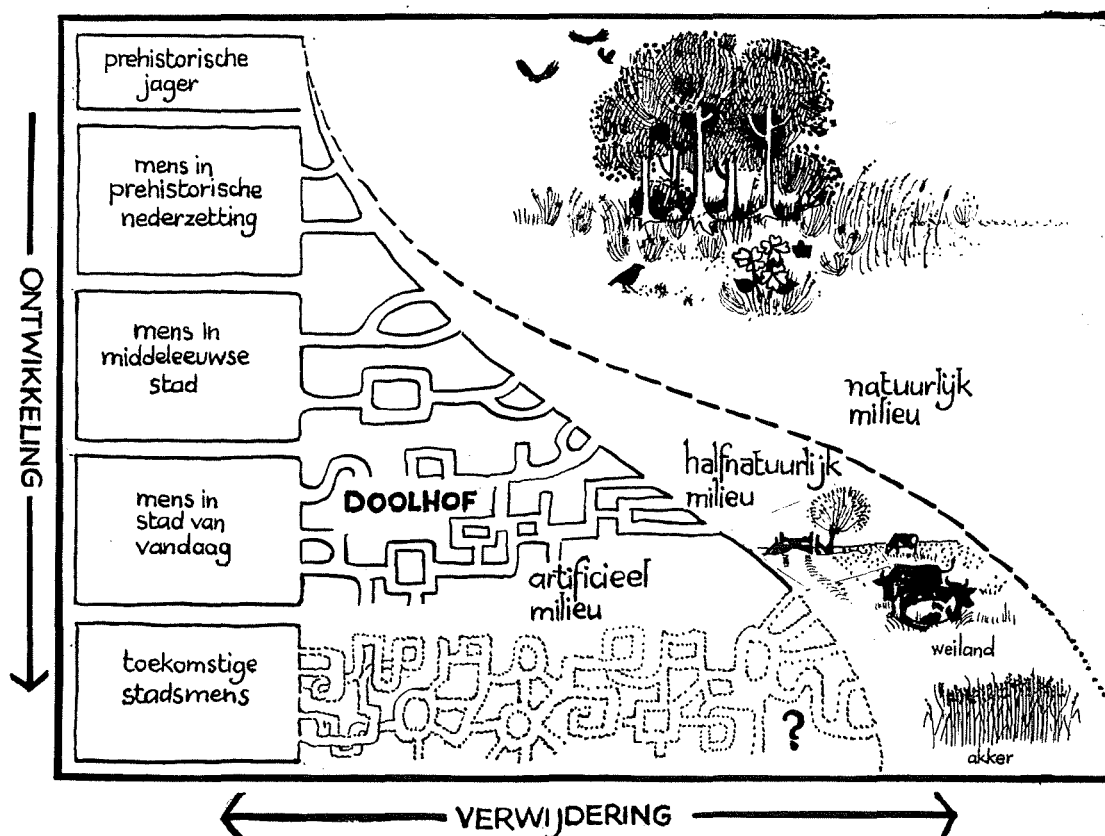
De centra gericht op stedelijke milieueducatie dienen beschouwd te worden als een aanvulling op de veldstudiecentra. Deze laatste centra bestaan in Engeland reeds vele jaren. Zij leiden in het algemeen een bloeiend bestaan. Veldstudiecentra zijn in Engeland in hoofdzaak gevestigd in natuurgebieden. In de centra worden cursussen georganiseerd voor scholen en jeugdorganisaties, volwassenen, etc. Deze cursussen hebben direct of indirect de studie van natuur en landschap als onderwerp. In directe zin, als het bijv. gaat om de bestuuring van de flora en fauna, de geologie, en in indirecte zin, wanneer het uiting geven van de indrukken die natuur en landschap wekken (musicale en creatieve vorming), als uitgangspunt wordt genomen. De gevolgde methoden worden daarbij steeds afgestemd op de doelgroepen die zich voor een cursus hebben ingeschreven.

De centra die gericht zijn op de stedelijke milieueducatie, zijn zoals gezegd een verlengstuk daarvan, hoewel er een aantal wezenlijke verschillen zijn. Zij zijn echter ook een reactie op deze in de natuur gelegen voorzieningen omdat milieuopvoeding om velerlei redenen zoals hierboven is aangegeven evenzeer gericht kan zijn op en kan beginnen bij de stedelijke milieueducatie.

De wezenlijke verschillen zijn o.a.:

- Men kan in de stedelijke centra in het algemeen niet overnachten.
- Er is geen verzorging aanwezig.
- Ze staan niet alleen open voor groepen, maar ook (juist!) voor individuele bezoekers.

Het meest in het oog springende verschil is echter, dat zij zich in een bebouwde omgeving bevinden. De initiatiefnemers verwerpen de pedagogisch/didactische waarden van de veldstudiecentra niet, maar menen wel dat te vaak en naar hun mening ten onrechte van de veronderstelling wordt uitgegaan, dat natuur- en milieueducatie alleen in fraaie natuurgebieden een kans van slagen heeft. Zij menen dat met evenveel recht gesteld kan worden dat natuur- en milieueducatie in een bebouwde omgeving dient plaats te vinden omdat daarin de meeste mensen het grootste deel van hun tijd doorbrengen. In die omgeving bestaat een optimale kans om mensen te interesseren voor de kwaliteit van het milieu waarin zij wonen. In aansluiting daarop gaat men van derveronderstelling uit dat via deze interesse, de behoefte aan meer kennis ontstaat.

De Town and Country Planning Association stichtte op basis van de hierboven beschreven opvattingen een nationale organisatie voor Urban Study Centres. Om hun ideeën kracht bij te zetten formuleerden de initiatiefnemers 7 hoofdfuncties voor deze centra. Deze zijn:

1. Een leerbasis voor studenten van het voortgezet onderwijs en andere studenten die een stad bezoeken, of ze nu van buiten de stad of van de stad zelf komen.
2. Een centrum dat bezoekers - zowel jonge mensen als volwassenen niet deelnemend aan een formeel onderwijsproces - hulp biedt. Het hulp bieden bestaat in dat geval voornamelijk uit informatie verstrekking, suggesties geven, helpen om de functie van het door de mens gemaakte stadsmilieu te interpreteren.
3. Een centrum voor pedagogisch/didactische hulpmiddelen. Vraagbaak en verzamelplaats voor boeken, brochures, stencils, dia's en films het stedelijk milieu betreffende. In hoofdzaak bestemd voor onderwijsgevenden, die deze materialen kunnen lenen en die aan de aan het centrum verbonden stafleden hulp of informatie kunnen vragen.
4. Ook plaatselijke scholen kunnen in het centrum terecht en gebruik maken van speciaal ontworpen materiaal, dat bij verkenning van de schoolomgeving hulpmiddel kan zijn. Daarnaast is het centrum een ontmoetingsplaats.
5. Het centrum heeft ook een bemiddelingsfunctie. Het plaatselijke bestuur kan hier informatie kwijt over zaken die het stedelijke milieu betreffen, o.a. op het gebied van planologie. De informatie wordt via het centrum beschikbaar gesteld aan scholen en de bevolking. In veel gevallen worden de opvattingen die bij de bevolking leven geïnventariseerd en teruggekoppeld naar het plaatselijk bestuur (i.c. de stedenbouwers).

6. In het centrum vinden hearings plaats, discussie-avonden, voordrachten en vergaderingen, georganiseerd door de plaatselijke overheid en particuliere organisaties.
7. De aan het centrum verbonden deskundigen organiseren er voor allerlei doelgroepen cursussen.

De sleutel voor het grote succes van deze centra is gelegen in de combinatie van milieu- en opvoedingskennis (belangstelling) in één instelling. Een ander aspect van betekenis is dat deze centra slechts gedeeltelijk door de lokale overheid worden gesubsidieerd, waardoor zij zich onafhankelijk kunnen opstellen. De overige noodzakelijke gelden worden beschikbaar gesteld door particulieren.

In de inrichting van de gebouwen bestaan grote verschillen. Er zijn centra gevestigd in eenvoudige gebouwen, waarin slechts één zaal aanwezig is, waarin langs de wanden via foto's en teksten informatie wordt verstrekt, terwijl lezingen, etc. in dezelfde zaal plaats vinden. Andere centra beschikken over meerdere ruimten. Alle bezitten ze een informatiebalie. Het in Bristol bezochte centrum behoorde tot de eerste categorie.

De centra, gericht op de stedelijke milieueducatie, vertonen de neiging om de "groene" invalshoek van de milieueducatie wat weinig aandacht te geven. Er bestaat o.i. geen enkel bezwaar de factoren die de kwaliteit van het milieu als totaliteit determineren, in deze centra aan de orde te stellen. Het verdient in dit verband aanbeveling om bij de inrichting van informatie/educatieve centra in de Nederlandse steden hiermee rekening te houden.

6. Leerplanontwikkeling in stedelijke milieueducatie

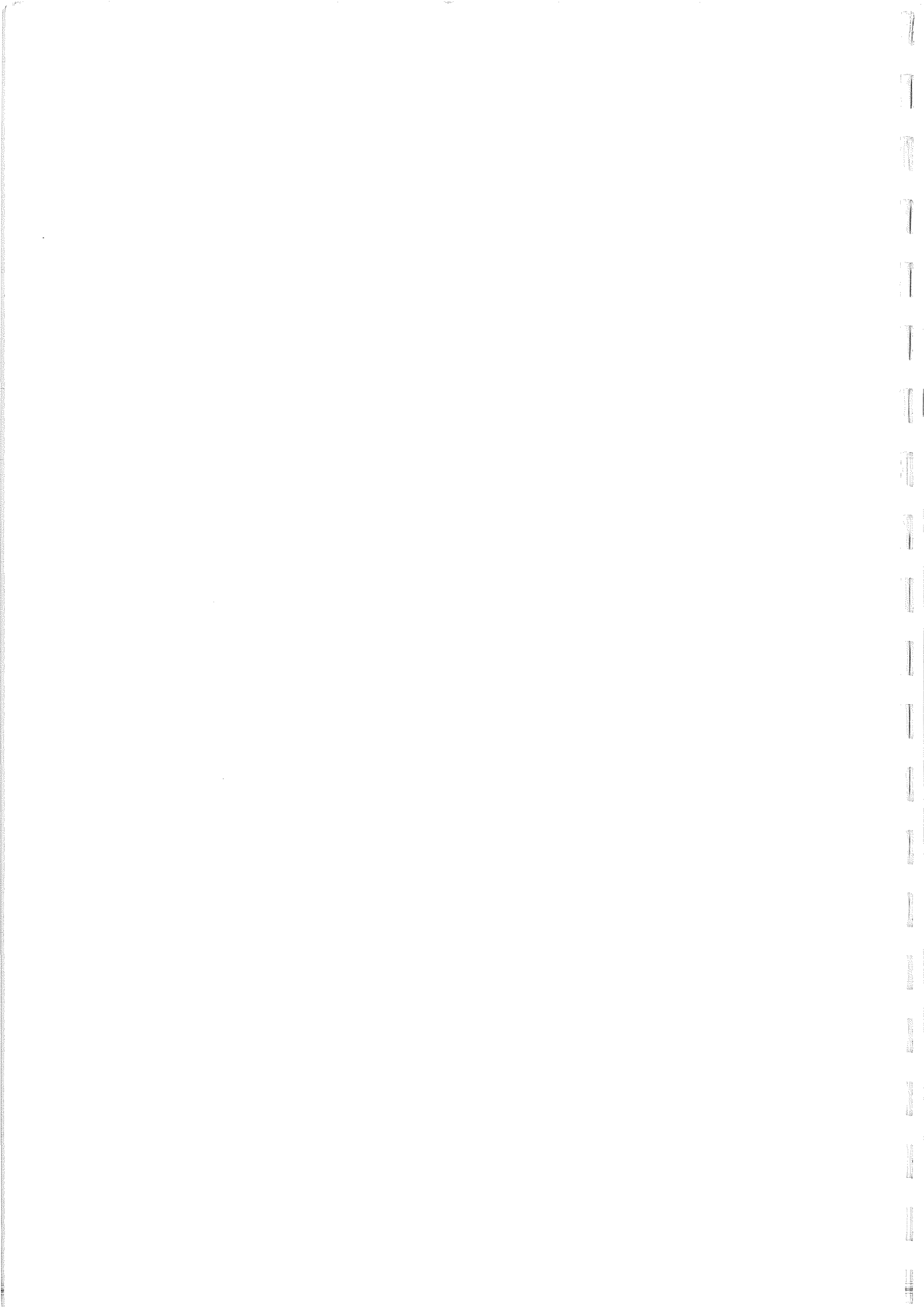
In Engeland en Wales ontbreekt een centrale stimulering van de leerplanontwikkeling. Nieuwe initiatieven worden genomen door onderwijzers, die individueel of in groepsverband, aan milieueducatieprojecten werken. Het is om deze reden dat geen algemeen beeld kan worden gegeven van de wijze waarop milieueducatie in de scholen wordt toegepast. Een studie van een aantal uitgewerkte leerplanprogramma's heeft geleerd dat een aantal benaderingen regelmatig wordt aanbevolen.

Deze zijn:

1. De affectieve (gevoels)benadering. Direct in verband staande met de ervaringen van de omgeving. Het gaat daarbij om visuele en authentieke indrukken en gevoelens en waarderingen.
2. De cognitieve (kennis)benadering. Hierbij gaat het om begrippen, het verklaren van structuren, processen en relaties.
3. De morele benadering. Deze heeft te maken met attitudes t.o.v. het milieu, de sociale en politieke invloeden, de oordelen en waarden.

Aan de affectieve benadering wordt het minst aandacht besteed. Zelden komt het voor dat leerlingen gelijktijdig met 3 benaderingen worden geconfronteerd. Men acht dit echter wel een noodzaak, ook al onderkent men een aantal praktische bezwaren. Deze zijn bijv.:

- De onbekendheid van de leerkrachten met de problematiek.
- De vrees bij leerkrachten dat het kritisch bestuderen van de milieucomponenten in het stedelijk gebied (en daarbuiten) zal leiden tot het in de school binnen halen van politieke zaken.
- Gebrek aan voldoende documentatie.

7. Conclusies

- Het begrip milieu dient ruimer geïnterpreteerd te worden dan in vorming en onderwijs gangbaar is.
- In verband met de natuur- en milieueducatie is het van belang om rekening te houden met het feit dat kinderen hun omgeving als een totaliteit ervaren.
- Het verdient aanbeveling ervaringen, kennis en vaardigheden te bevorderen, die motiverend kunnen werken t.a.v. participatie in besluitvormingsprocessen.
- In het kader van de milieueducatie zou meer aandacht besteed moeten worden aan en meer samengewerkt moeten worden met samenlevingsopbouw en andere groepen die zich bezighouden met stadsontwikkeling.
- De concentrische benadering, met als startpunt de eigen woon/leefomgeving is voor de natuur- en milieueducatie aan te bevelen.
- Milieueducatie kan niet voorbij zien aan de inrichting en het functioneren van onze samenleving en dient ook gericht te zijn op de maatschappelijke vernieuwing/verbetering.
- Stadspaden blijken een waardevol hulpmiddel te zijn tot verkenning van het milieu in ruimte en tijd.
- Het inrichten van stedelijke centra gericht op milieueducatie dient te worden gestimuleerd. Zij kunnen de betrokkenheid van de bevolking vergroten: leveren een bijdrage aan het proces van inspraak, participatie en educatie.
- Bij de inrichting van de "groene" infocentra, verdient het aanbeveling ook aandacht te schenken aan andere milieucomponenten. Dergelijke centra dienen naast een informatiefunctie ook een ontmoetingsfunctie te hebben.

Literatuur

- Aldridge, D., G. Epler & H. Wals, 1979. Environmental Education. Council of Europe.
- Bleyerveld, C.A., 1977. Bouwstenen voor een schoolwerkplan. IVN, Ministerie van CRM, Commissie Leerplan Biologie.
- Bleyerveld, C.A., C. Both & P. Teernstra, 1977. Het Gebruik van de schoolomgeving. Publicatiefonds Bulletin voor docenten in de biologie, Rijswijk (ZH).
- Carter, G., 1974. Handbook on environmental education in a totally urban setting. Council of Europe.
- Gemeentelijke Dienst School- en Kindertuinen, Raaltestraat 4, Den Haag, 1978. Milieuhandboek 's-Gravenhage.
- Goodey, B., 1978. The City. In: Environmental Education - Principle and practice. SMC B. Carson, Edward Arnal p.: 23-42
- Jong Nederland, Team Buitenleven & IVN, Plantage Middenlaan 41, Amsterdam. "Verkenningen in de omgeving" en "Samen buiten".
- Onderwijsgevenden O.L.S. "de Springschans", Wilddreef 1, Leiderdorp, 1980. Milieueducatie op de Springschans.
- Town and Country Planning Association, 17 Carlton House Terrace, London SW1Y 5AX. The Bulletin of Environmental Education (BEE).
- Ward, C., 1973. Streetwork. The exploding school. Routledge en Kegan Paul.

Illustraties:

De illustraties zijn overgenomen uit het Milieuhandboek 's-Gravenhage, uitgave Gem. Dienst School- en Kindertuinen, 's-Gravenhage.

